

مقاله علمی

آئین‌های تولد در فرهنگ و ادبیات عامه شهر کرمان*

سعیده واعظی^۱، فریبا میراسکندری^۲، اصغر عسکری خانقاه^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۴، تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۵/۱۰)

چکیده

یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر ساختار قومی، آئین‌های گذار آن هستند که امری فرهنگی و دارای کارکرد اجتماعی است. این آئین‌ها درهم‌تنیده با باورها و اعتقادات مردم به منزله پدیده‌ای فرهنگی در میان اقوام مختلف قابل بررسی است. پژوهش حاضر با تمرکز بر فرهنگ و ادبیات عامه مردم شهر کرمان، در پی شناسایی آئین‌های تولد در این شهر است. رویکرد پژوهش حاضر کیفی، از نوع مردم‌شناسی ژرفانگر و ابزار گردآوری اطلاعات، مطالعات اسنادی، مشاهده مشارکتی و مصاحبه است. در پژوهش حاضر کوشش شده است با تمرکز بر نظریه‌های تطورگرایی و اشاعه‌گرایی، آئین‌ها و مناسک مرتبط با تولد در شهر کرمان مورد بررسی قرار گیرد. بر اساس نتایج پژوهش، آئین‌ها و مناسک مذکور در طی زمان از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته و در طی این انتقال، برخی ثابت و برخی دیگر دچار تغییرات شده‌اند. در این رابطه می‌توان مناسکی مانند چله‌بری، شب شیشه، دندون‌سری، ختنه‌سوران و عقیقه را نام برد.

کلیدواژه‌ها: آئین‌های گذار، تولد، مناسک، مراسم، فرهنگ

* مقاله‌ی حاضر مستخرج از رساله دکتری است.

۱ دانشجوی دکتری مردم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران،

saidehvaezi@yahoo.com

۲ استادیار گروه مردم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

f_mirskandari@yahoo.com

۳ استاد گروه مردم‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران،

asq.asqari_khanqah@iauctb.ac.ir

مقدمه

تولد، بلوغ و ازدواج به عنوان مهمترین مراحل زندگی انسان با آئین‌ها و مناسکی همراه هستند که در فرهنگ ملت‌ها ریشه دارند. انسان‌ها برای بقا و رفع نیاز طبیعی انسانی خویش تولیدمثل می‌کنند و نوزاد را حیات می‌بخشند و برای حفظ و هویت بخشیدن به خود در ادوار مختلف زندگی، مراسم و مناسک خاصی را اجرا می‌کنند. این آئین‌ها در ایران ریشه و اصل یکسان و مشابه دارند، اما با توجه به فرهنگ اقوام، در جزئیات متفاوت هستند و بیانگر جهان‌بینی، باورها و عقاید افراد آن جامعه‌اند. در واقع آیین‌ها و نمادگرایی‌های گذار، بعد متفاوتی از انسان را از نظر می‌گذرانند؛ به این صورت که انسان با گذار از وضع غیرکامل جنینی به وضع کامل و بلوغ، انسان کامل می‌شود. بنابراین می‌توان این طور در نظر گرفت که وجود انسان تکامل را در مجموعه‌ای از آیین‌های گذار به دست می‌آورد (الیاده، ۱۳۹۹: ۱۳۴). همچنین مناسک گذار نوعی از آیین‌های عبادی هستند که دوره‌ای از زندگی یک فرد را نشان می‌دهند. این گذار و عبور از یک مرحله به مرحله‌ای دیگر با یک سری آزمون‌های ورودی دشوار همراه است که در تجربیات فرهنگی و اجتماعی و سرنوشت بیولوژیکی فرد تأثیر دارند. این جشن‌ها با درون‌مایه‌ها و موضوعات مختلف برای همه گروه‌های سنی و اجتماعی (بین سالمندان، جوانان، زنان، مردان، زندگان و مردگان) برگزار می‌شود (فکوهی، ۱۳۹۸). در این رابطه آیین‌های گذار در ایران بسیار است و در حوزه‌های گوناگون فرهنگی ریشه دارند؛ اما آنچه امروزه به عنوان باورها و اعتقادات، همراه با آیین‌ها و مراسم مختلف، مانند پلی ما را به گذشته و زندگی اجداد و پدران مان متصل می‌کند، همین آئین‌ها و مراسم و مناسک است. علت پیدایش بسیاری از این آئین‌ها، شیوه معیشت و محیط جغرافیایی مردم هر منطقه است. در واقع بسیاری از این باورها و اعتقادات تحت تأثیر عوامل مختلف محیطی و اجتماعی است. بنابراین با تغییر شرایط برخی از آئین‌ها دچار تغییر می‌شوند یا از بین می‌روند. آئین‌های تولد نیز از این جمله هستند. تولد مرحله گذار از یک جهان به جهان فرهنگی و اجتماعی دیگر است و می‌توان آئین‌های مربوط به آن را جزء آئین‌های گذار دانست. جشن‌ها و مراسم سنتی و آئینی همراه با تولد، از عناصر اصلی هر فرهنگ هستند. بنابراین در هر منطقه نوع خاصی از این آئین‌ها و مراسم اجرا می‌شود. در واقع آئین‌ها جزئی از سنت هستند و در طول تاریخ و در نتیجه ارتباط انسان با محیط پیرامون و بر اساس باورهای مردم شکل گرفته و به تدریج جای خود را در جامعه باز کرده‌اند. شهر کرمان با

داشتن فرهنگ و پیشینه تاریخی غنی، از این امر مستثنی نیست و دوران گذار کودکان در این شهر با آئین‌ها و مناسک خاصی همراه است. از جمله این مراسم، می‌توان مراسم شب شیشه، نام‌گذاری نوزاد، عقیقه، دندان سری، ختنه‌سوران، آئین‌های مرتبط با بلوغ دختران و پسران، بله‌برون، مراسم خواستگاری و... را نام برد. بنابراین با توجه به اهمیت مطالب گفته‌شده، آئین‌های گذار را باید به مثابه کنش‌های معنادار بشر در نظر گرفت که با انگیزه‌های خاصی اجرا می‌شوند. با توجه به این مباحث بررسی چنین مناسکی صرفاً با مشاهده مستقیم در محیط میسر است؛ زیرا با میانجی درک و تجربه افراد از برگزاری چنین مراسمی می‌توان به بازسازی معنایی این آئین‌ها نائل شد و به این مهم دست یافت که افراد با برگزاری چنین مناسکی چه معنایی را منتقل می‌کنند. بنابراین موضوع اصلی پژوهش حاضر شناخت آئین‌ها و مناسک گذار مرتبط با تولد کودکان در شهر کرمان است که فرهنگ و تمدنی پرمایه و غنی دارد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی درباره مناسک گذار انجام شده است که در اینجا تعدادی از آن‌ها به طور مختصر بیان می‌شود. اسدیان (۱۳۹۹) در کتابی با عنوان «آئین‌های گذار در ایران» به مطالعه آئین‌های مربوط به زادن و کودکی، بلوغ، ازدواج و مرگ پرداخته است. محقق در این پژوهش علل و پشتوانه تاریخی این مناسک و آئین‌ها را بررسی کرده و سعی داشته برخی از عناصر مادی و معنوی در این مراسم را با کاربرد مختصرشان ذکر کند. وی در این کتاب تصویری از اعتقادات و باورهای مردم لرستان را در رابطه با آئین‌های گذار به نمایش گذاشته است.

علیزاده و عشایری (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان آیین‌های زایش در فرهنگ و ادبیات عامه استان بوشهر، به بررسی آئین‌ها و مناسک مرتبط با زایش در استان بوشهر پرداخته است. در این پژوهش نویسندگان آئین‌ها و مناسک مرتبط با زایش را از منظر فرهنگی و اجتماعی مورد مقایسه و تحلیل قرار داده‌اند. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، مطابق با نظریه تشریف‌ون جنپ، ابعاد سه‌گانه زایش در فرهنگ بوشهری شامل مناسک الحاق (آش هفت دنگرو، پاگرفتن، نون‌پوشی و...)، مناسک انتقال (مختک درآوردن، ناف بریدن، چله شورون و...) و مناسک جدایی (چله‌بر، گل مسه و...) است.

مهدوی‌زاده (۱۳۹۵) در پایان‌نامه خود با عنوان «تحلیل و بررسی مردم‌شناختی آئین‌های گذار (تولد، ازدواج، طلاق، مرگ)، مورد مطالعه: روستای النگ» به بررسی آئین‌های گذار در

روستای النگ از توابع بخش مرکزی شهرستان کردکوی استان گلستان پرداخته است. از جمله آئین‌هایی که در این روستا مورد توجه قرار گرفته، دوران چله‌ماری، آداب حضور آل بر بستر زن زائو، گذاشتن قرآن، یک تکه نان و قرآن مجید و یک چاقو بر بالای بستر زن زائو و نوزاد، برگزاری حمام‌های این دوران (روز هفتم و دهم) همراه با جشن و پایکوبی و پذیرایی و هدیه دادن است.

امیر قاسمی و مینو حاجیلو (۱۳۹۰) نیز در کتابی با عنوان «نشانه‌شناسی مناسک گذار در تبریز» به بررسی دوران گذار در زندگی افراد پرداختند. به عقیده نویسندگان گذار مرحله‌ای خاص از زندگی است که فرد از مرحله‌ای به مرحله‌ای دیگر یا از موقعیتی به موقعیت دیگر عبور می‌کند. این گذار در فرهنگ‌های مختلف غالباً با مناسک و مراسم خاصی همراه است.

محمد بشرا و طاهر طاهری (۱۳۸۹) در کتابی با عنوان «آئین‌های گذار در گیلان، مراسم تولد تا مرگ» به بررسی رخدادهای اساسی در زندگی انسان پرداختند. تغییراتی که بر حیات زیستی و فرهنگی انسان تأثیرگذار است. به اعتقاد آنها در جهان هستی، زندگی آدمی و رویدادهای نیک و بدش در بین دو رخداد مهم ولادت و مرگ می‌گذرد. آدمی در طول زندگی مجبور به طی منازل است که او را تا ملاقات مرگ می‌برد. مرگی که نیستی نیست، بلکه گذاری از دنیای فانی به جهان باقی است. در این کتاب، آداب و رسوم و آئین‌های سنتی مورد توجه محقق بوده است.

محمدحسن سعیدی (۱۳۸۹) در پژوهشی دیگر با عنوان «رسم ختان» به بررسی رسم فرهنگی ختان پرداخته است. به عقیده ایشان پیشینه رسم ختان به قرن‌ها قبل باز می‌گردد. این مراسم در گذشته بسیار مفصل و همراه با آداب و تشریفات برگزار می‌شده است.

فریزر (۱۳۹۹) در کتابی با عنوان «شاخه زرین» به بررسی نظام خویشاوندی پرداخته است. وی در گزارش آئین‌ها و آداب و رسوم مربوط به تولد در میان اقوام، مباحثی را برای مناسک گذار بیان کرده است که بیانگر باورها و اعتقادات مردم هر منطقه است. ایشان تولد را مرحله‌ای از گذار دانسته است که طی آن نوزاد از درون مادر جدا می‌شود و به زندگی تازه‌ای پای می‌گذارد و پس از آن برای نوزاد تازه متولد شده نام انتخاب می‌کنند و چنین است که نوزاد هویت می‌یابد و پس از آن مراسم و مناسکی ذکر شده که هر یک متناسب با دوره‌های مختلف برای کودک برگزار می‌شود.

مری داگلاس (۱۴۰۰) در کتابی با عنوان «پاکی و خطر» با اثرپذیری از رویکرد وان جنب نشان داده است که هر نوع گذار از مرز، خارج از مناسک و روش‌هایی که از پیش معلوم

شده‌اند، خطری بزرگ برای هر دو سوی آن مرز به حساب می‌آید، زیرا منجر به نوعی بی‌نظمی می‌شود. او در این کتاب تعدادی از مناسک به ویژه مناسک گذار و مناسک شبیه به آنها را بازگو می‌کند که باید آنها را سازوکارهایی برای رفع تنش و بحران و ایجاد آرامش برای بازگشت به نظم و موقعیت عادی تلقی کرد. او در این کتاب بیشتر در پی یافتن دلایل شکل‌گیری تابوهاست. تابوهایی که با مناسک و آداب و رسوم و اعتقادات و باورهای انسان پیوند یافته‌اند.

مبانی نظری

در تحقیقات کیفی نظریه و مفاهیم صرفاً نقشی حساس ایفا می‌کنند. در آغاز پژوهش حاضر به منزله راهنمای عمومی تحقیق، از آرای نظریه‌پردازانی مانند تایلر، برونیسلاو مالینوفسکی، رادکلیف براون در چارچوب نظریه‌های تطورگرایی، کارکردگرایی، اشاعه‌گرایی و ساختارگرایی استفاده شده است.

مردم‌شناسی به عنوان یک علم به جستجوی روابط متقابلی می‌پردازد که بین انسان و محیط اطراف او و فرهنگ وجود دارد و از آنجا که هر فرهنگ پدیده‌ای بهم‌پیوسته و در طول زمان متغیر است، باید این سیر تاریخی مورد مطالعه قرار گیرد. در این رابطه ادوارد تایلور از نخستین کسانی است که کوشید تعریف جامعی از فرهنگ بیان کند و به مطالعه پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی در فرایند تکاملی آنها بپردازد. او در این باره می‌نویسد: هرگاه با هنرهای پیشرفته، دانش مرفقی و سازمان پیچیده برخورد کردیم، باید بدانیم که اینها از توسعه و پیشرفت تدریجی مراحل ساده قبلی حاصل شده‌اند و هیچ مرحله‌ای از تمدن به خودی خود به وجود نمی‌آید، بلکه هر مرحله از مرحله قبل ناشی می‌شود و متکی بر آن است (ادیبی، ۱۳۹۱: ۱۵۲). تایلور (۱۹۲۰: ۱۱) در کتاب فرهنگ ابتدایی نیز فرهنگ را چنین تعریف می‌کند: «فرهنگ مجموعه‌ای پیچیده از معارف، اعتقادات، هنرها، صنایع، تکنیک‌ها، اخلاق، قوانین، سنن و بالاخره تمام عادات و رفتار و ضوابطی است که انسان به عنوان عضو یک جامعه آن را از جامعه خود فرا می‌گیرد و در قبال آن جامعه تعهداتی بر عهده دارد». بنابراین با توجه به تعاریف فوق، از دیدگاه تایلور مناسک گذار مربوط به تولد نوزاد، بلوغ و ازدواج نیز جزئی از فرهنگ یک جامعه به حساب می‌آید. وی معتقد است «ایده‌های دینی اولیه برای تبیین عملکرد جهان به وجود آمده‌اند». در واقع تایلور تحول جوامع را به تحول مذهب وابسته می‌داند و توسعه و ترقی مذهب را نیز نتیجه رشد عقلانیت در جوامع می‌انگارد. بنابراین با عنایت به رشد اندیشه بشر و جهان‌بینی مردم در طول تاریخ و پیدایش ادیان

مختلف، در شیوه برگزاری مراسم و آیین‌های گذار تغییراتی به وجود آمده است که همگی به اعتقادات مذهبی مردم بستگی دارد. از آن جمله رسم ختنه کردن پسران که به باورهای دین مبین اسلام وابسته است. از طرف دیگر تایلور معتقد بود که در همه فرهنگ‌ها، هر نسلی فرهنگ را از نسل پیشین خود می‌آموزد؛ بنابراین می‌توان در طول تاریخ بشر الگوی طولی از پیشرفت اجتماعی و فکری را نشان داد. بنابراین بر اساس این دیدگاه می‌توان در نظر گرفت که با توجه به تحولات اجتماعی و فرهنگی گوناگون، دیدگاه‌ها و برداشت‌های تازه‌ای درباره آیین‌های گذار در طول تاریخ پدید آمده است که در هر مقطع تحت تأثیر جهان‌بینی و آراء و عقاید مردم زمان خود قرار گرفته و به آن رنگ و بوی تازه‌ای بخشیده است.

نقطه حرکت محوری اشاعه‌گرایان نیز تأمل درباره تغییرات فرهنگی از یک سو و توجه به شباهت‌های فرهنگی از سوی دیگر است. اشاعه‌گرایی، تغییرات فرهنگی را عموماً ناشی از تأثیرپذیری از محیطی بیرونی می‌داند که به نوعی از خلال همجواری یا انتقال و حرکت، پدیده‌های فرهنگ مبدأ را به محیط فرهنگ مقصد می‌رساند. بر این اساس برای شناخت احوال و خصوصیات فعلی یک جامعه باید تاریخ فرهنگی آن جامعه را با توجه به روابطش با جوامع دیگر جستجو و شناسایی کرد. از این دیدگاه شباهت‌های فرهنگی به علت آمد و رفت‌ها، مهاجرت‌ها و حاصل شدن مستقیم یا غیرمستقیم یکی از آنها از دیگری است. بنابراین در این پژوهش با توجه به تفاوت‌هایی که در چگونگی برگزاری مناسک گذار و آیین‌ها و مراسم و اعتقادات مربوط به آن در طول تاریخ یا مناطق مختلف مشاهده می‌شود و نیز شباهت‌هایی که ممکن است در این زمینه وجود داشته باشد، سعی شده است از نظریات اشاعه‌گرایان استفاده گردد تا از این طریق بتوان شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در شیوه برگزاری این مراسم را تحلیل و تبیین کرد.

در این رابطه مکتب کارکردگرایی نیز صاحب نظریه است. دو اصل اساسی که در کارکردگرایی مطرح می‌شود، عبارت‌اند از: اصل جامعیت «کل‌گرایی» و اصل «سودمندی». منظور از اصل جامعیت این است که هر پدیده اجتماعی به عنوان جزئی در نظر گرفته شود که درون یک محیط (کل) قرار می‌گیرد و در رابطه با این کل تحلیل می‌شود. همچنین منظور از اصل سودمندی این است که هر پدیده اجتماعی باید دارای نوعی تأثیرگذاری باشد و به نوعی نیاز در جامعه‌ای را پاسخ گوید که در آن به وجود آمده است. کارکردها ممکن است آشکار یا پنهان، مناسب یا نامناسب باشند (فکوهی، ۱۳۹۸: ۱۶۱). مالینوفسکی معتقد است هر عاملی در یک

تمدن و فرهنگ، کارکردی نسبت به کل وحدانی دارد و هر کدام از حوایج اساسی انسان، کارکردی دارند. بدین معنی که طبایع و غرایز انسانی باعث ایجاد یک سلسله رسوم و معتقدات و سازمان‌ها در جامعه می‌شود (مهدوی‌زاده، ۱۳۹۵: ۶۴). ساختار نیز نخستین مفهوم مورد بحث رادکلیف- براون است. به عقیده «براون» ساختار عبارت است از: ترتیب اجزا یا عناصر نظم‌یافته‌ای که یک کل را تشکیل می‌دهند (فکوهی، ۱۳۹۸: ۷۶). در این رابطه آیین‌های گذار مربوط به (تولد، بلوغ، ازدواج) را می‌توان جزئی از فرهنگ یک جامعه (کل) در نظر گرفت. با توجه به اصل جامعیت، باورها و اعتقادات و مراسم مربوط به آیین‌های گذار، جزئی از فرهنگ جامعه هستند و تحولات جامعه می‌تواند بر این مراسم و آیین‌ها تأثیر بگذارد و آنها را دچار تحول کند. تحولات اقتصادی و اجتماعی نیز در دگرگونی مراسم و آداب و رسوم مربوط به تولد، ازدواج و بلوغ تأثیرگذار است.

روش پژوهش

از آنجایی که انتخاب روش تحقیق به ماهیت موضوع و امکانات اجرایی آن بستگی دارد، در این پژوهش از روش کیفی استفاده شده است. تکنیک اصلی برای جمع‌آوری اطلاعات، مشاهده همراه با مشارکت و مصاحبه است. در این پژوهش، مشارکت‌کنندگان به طور تصادفی از بین خانواده‌های کرمانی انتخاب شده‌اند و نمونه‌گیری تا زمانی ادامه داشت که اشباع نظری (اشباع اطلاعاتی) حاصل شد. با مراجعه به میدان تحقیق در مورد آیین‌های مرتبط با تولد، سؤالات از قبل طراحی شده از مشارکت‌کنندگان تحقیق پرسیده شد. همچنین با حضور در محل برگزاری مراسم و آیین‌های گذر مرتبط با تولد، ثبت و ضبط اطلاعات تصویری و اسنادی مرتبط با موضوع انجام شد. در نهایت روش تکمیلی پژوهش حاضر، مطالعه تاریخی و اسنادی است، به طوری که با مراجعه به اسناد و شواهد موجود و بقایای سنت‌های بر جای مانده از گذشته، اطلاعات لازم درباره آیین‌های گذار جمع‌آوری گردید.

یافته‌های پژوهش

بی‌تردید آیین‌های تولد در سرتاسر ایران شباهت‌های بسیاری با یکدیگر دارند، هر چند ممکن است در برخی جهات تفاوت‌های اندکی در بعضی مناطق وجود داشته باشد. دوران بارداری شگفت و در عین حال حساس و پرمخاطره است و سلامت مادر باید حفظ شود، به ویژه از چشم

زخم و خطر جن‌زدگی و شیاطین در امان بماند. در ایران باستان، اردویسور آناهیتا، ایزد بانوی نیرومند، پاکیزگی باروری را پاس می‌دارد و هنگام زایمان و پس از آن نیز، مادر را یاری می‌دهد (Reichelt, 1968). پس از زایمان، تولد مرحله دیگری است که نوزاد به زندگی تازه‌ای گام می‌نهد و آدابی را باید از سر بگذرانند. این آئین‌ها در شهر کرمان با اندکی تفاوت در نحوه برگزاری نسبت به دیگر شهرهای ایران همچنان وجود دارد که در ادامه بخشی از آن‌ها بیان می‌شود.

مراسم بعد از زایمان

روز اول زایمان وقتی زائو از بیمارستان وارد منزل می‌شود، اقوام نزدیک برای ورود او و نوزاد آینه و قرآن می‌گیرند و اسپند دود می‌کنند، سپس در چشم زائو و نوزاد سرمه می‌کشند و پیاز سفیدی را پوست می‌گیرند، میلچه سرمه‌دان را در آن فرو می‌برند و در چشم نوزاد می‌کشند تا چشمش در برابر میکروب‌ها مقاوم شود. از زمانی که نوزاد متولد می‌شود تا سه اذان به نوزاد شیر نمی‌دهند و او را با نبات داغ، آب قند و آب شکر سیر می‌کنند. «مثلاً اگر بچه‌ای قبل از ظهر به دنیا بیاید، بعد از اذان صبح روز بعد به او شیر می‌دهند» (امروزه به دلیل پیشرفت‌های پزشکی و اهمیت شیر مادر، پزشکان توصیه می‌کنند که از همان آغاز تولد فقط شیر مادر به نوزاد داده شود). روز سوم زن زائو را رو به قبله می‌نشانند و پارچه قرمزی روی سرش می‌اندازند و آینه‌ای به دستش می‌دهند و طشت بزرگی روی سرش می‌گیرند و از داخل ظرف دیگری که ۴۰ دانه جو، ۴۰ برگ سبز، ۴۰ عدد ریگ، ۴۰ گلببرگ گل و مقداری آب در آن ریخته‌اند، با ظرف فلزی کوچکی که روی آن آیه‌های قرآن حک شده آب برمی‌دارند و با تکان‌های پی‌درپی دست، ۲۰ بار روی سر زائو، ۱۰ بار روی شانه راست و ۱۰ بار روی شانه چپ آب می‌ریزند و صلوات می‌فرستند. این آب‌ها در ظرفی ریخته می‌شود که روی سر زائو گرفته‌اند و بنابراین زائو خیس نمی‌شود. سپس با آبی که در ظرف جمع شده است، صورت زائو و نوزاد و اطرافیان را می‌شویند و مقداری از آن را اطراف اطاق و چهار گوشه حیاط می‌ریزند و بقیه را بیرون می‌پاشند و معتقدند با این عمل جن و آل به زائو دسترسی نمی‌یابند و او نازا نمی‌شود. به این سنت «آب چل زائو را ریختن» می‌گویند و معتقدند که اگر این عمل در حمام انجام شود و زائو غسل کند، پاک و طاهر می‌شود و اصطلاحاً نجس نیست. قبل از غسل کردن زائو را ناپاک می‌دانند و هیچ غذایی از دستش نمی‌خورند و اگر به ظرفی دست بزنند، آن ظرف را می‌شویند

(معمولاً غسل در حمام روز دهم زایمان انجام می‌شود). این اعتقاد در باورهای دینی و پاک و مباح بودن آب و نجس بودن خونی ریشه دارد که بر اثر زایمان از زائو دفع می‌شود. همچنین از بدو تولد تا ۱۰ روزگی، دو دست بچه را در قنداق می‌بندند تا دست‌هایش کج نشود و پیشانی‌اش را با دستمال می‌بندند تا به اصطلاح «قُر» یا «برآمده» نشود و می‌گویند «بچه آب نبسته» و زود «وامیریزه» (یعنی استخوان‌هایش محکم نشده‌اند و شکل اصلی را از دست می‌دهند). در گذشته شخصی که قصد رفتن به خانه زائو و شرکت در مراسم زایمان را داشت، هدیه‌اش را که بر اساس قرابت و رابطه متفاوت بود، در سینی می‌گذاشت و روی آن را با بقچه‌ای می‌پوشاند و توسط شخص دیگری به منزل زائو می‌فرستاد. گیرنده هدیه موظف بود از آورنده هدیه پذیرایی کند و پس از برداشتن هدیه، مقداری دانه هل در سینی بریزد و همراه با انعامی به آورنده هدیه برگرداند. پس از مدت کوتاهی فرستنده کادو به دیدار زائو می‌رفت. به کادو زایمان «چشم‌روشنی» گویند و آن شامل سند مالکیت، پول، طلا و نقره و پارچه و ...، همراه با یک یا دو عدد کله قند بود. امروزه پارچه و کله قند و فرستادن هدیه، به کلی منسوخ شده است و هر کس خودش هدیه را به زائو می‌دهد.

تصویر (۱): ورود زائو به منزل

مراسم شب شیشه^۱

در کرمان مراسم شب شیشه به این صورت برگزار می‌شود که روز چهارم، اقوام و نزدیکان را دعوت می‌کنند. پنجمین روز زایمان را شب شیشه می‌گویند. در این مراسم اقوام و آشنایان

۱ نیره ولدیاری، مراسم شب شیشه، ۱۴۰۰/۵/۲۰ کرمان منزل شخصی

نزدیک از عصر به منزل زائو می‌آیند و با خود چشم‌روشنی می‌آورند. اکثر افراد این مراسم را در منزل برگزار می‌کنند، به این صورت که نوزاد را در یک سینی مسی روی رختخواب می‌گذارند و به تن نوزاد لباس قرمزی می‌پوشانند و به پیشبند که جلوی سینه بسته شده یا کلاه نوزاد، چند عدد سنجاق قفلی و سوزن خیاطی می‌زنند و سرمه به چشمان نوزاد می‌کشند و عقیده دارند که این «سوزن‌ها از جنس فلز هستند و آل را می‌ترسانند» و یک شیشه آب و یک تکه نان روغنی و یک تکه زغال و یک آینه بالای سر نوزاد می‌گذارند. این مراسم برای در امان گذاشتن نوزاد از شر شیشه بود که بر اساس یک افسانه، «شیشه کبوتر سفیدرنگی است که در این شب خود را به چراغ زده و آن را می‌شکند و در تاریکی طفل را می‌رباید».

در این شب لباسی که به تن نوزاد می‌کنند، حتماً باید قرمز باشد. سپس نوزاد دست به دست مهمانان می‌گردد و طفل را روی سینه می‌گذارند و هر کدام از آنان هدایای خود را به عنوان چشم‌روشنی درون سینی می‌گذارند.

تصویر (۲): نوزاد بر روی سینی

پذیرایی در شب شیشه^۱

در شب شیشه رسم این است که حتماً باید قهوه بخورند. همچنین اعتقاد دارند که خوردن قاووت باعث می‌شود کسی دندان‌درد نگیرد. قهوه را نیز قبل از زایمان درست می‌کردند. قهوه در

۱ زهرا پاکاری، پذیرایی شب شیشه، ۱۴۰۰/۵/۲۴ کرمان منزل شخصی

دو رنگ تهیه می‌شد: قهوه سیاه که مخلوطی از قهوه، گشنیز، شکر و هل است و قهوه سفید که از ترکیبات متعددی درست می‌شود. این قهوه را نیز چند نمونه درست می‌کنند: ۱- نارگیل، آرد نخودچی، هل و شکر ۲- نارگیل و شکر ۳- مغز بادام، هل، شکر و آرد نخودچی. قوتو یا قاووت نیز مخلوطی از قهوه، شکر، بذر کتان، تخم کاهو، تخم خرفه، هل باد، هل رسمی، جو، موردانه و روپاس است. قهوه پسته نیز با مغز پسته، شکر و هل تهیه می‌شود.

تصویر (۳): قهوه پسته و قهوه سفید

تصویر (۴): قهوه و قوتو

تهیه آجیل برای این شب نیز ضرورت دارد. مهمانان شام صرف می‌کنند و بعد می‌روند و اقوام نزدیک تا پاسی از شب کنار مادر و نوزاد می‌نشینند تا از نوزاد و مادر مراقبت کنند. آنها در این شب خودشان را با آجیل سرگرم می‌کنند تا خوابشان نبرد. چون مانند گذشتگان اعتقاد دارند که باید مراقب مادر و نوزاد باشند و تا اذان صبح بیدار بمانند و به گفتگو و پایکوبی بپردازند تا زائو دچار فکر و خیال نشود و بر روی شیر مادر تأثیر نگذارد. آنها معتقد بودند که زن زائو را نباید تنها گذاشت، زیرا ممکن است آل به زن زائو و نوزادش آسیب بزند. یکی از مصاحبه‌شوندگان این مراسم را این گونه توصیفی می‌کند:

«در گذشته در شب زایمان ولیمه دادن مرسوم بود. عده‌ای مرد و زن از خویشان و آشنایان را برای شرکت در مراسم این شب و خوردن شام به خانه زائو دعوت می‌کردند. مردان در بیرونی و زنان در اندرونی می‌نشستند. یکی از آقایان (آخوندها) را برای شام به خانه دعوت می‌کردند. پس از نام‌گذاری نوزاد، شام می‌آوردند. شیرین‌پلو و قورمه‌سبزی در شب ششم از غذای رسمی و همیشگی بود؛ از این شام به زائو هم می‌دادند و این نخستین بار بود که زائو پس از شش شبانه‌روز غذای سنگین می‌خورد؛ در شب شیشه گذشته از آجیل چند جور «قوتو» نیز درست می‌کردند. در حال حاضر در کرمان تعداد محدودی این مراسم را برگزار می‌کنند و این رسوم را حفظ می‌کنند. اما در بسیاری از خانواده‌ها این باورها و آئین‌ها منسوخ شده است. برخی نیز مهمانان را برای مراسم شب شیشه در تالار به صرف شام و شیرینی دعوت می‌کنند»^۱.

تصویر (۵): میهمانان در شب شیشه

مراسم نام‌گذاری اسم نوزاد^۲

هیچ کلمه‌ای در دنیا برای انسان‌ها دلپذیرتر و دلنشین‌تر از نام آن‌ها و هیچ توهینی برای ایشان بالاتر از این نیست که نامشان را اشتباه یا غلط تلفظ کنند. در واقع برای ایجاد ارتباط سالم و خوشایند، باید انسان‌ها به نام خود خوانده شوند. در روایات دینی آمده است که یکی از وظایف اساسی پدر و مادر، انتخاب نام زیبا برای فرزندانشان است و فرزندان می‌توانند والدین

۱ سید محمد علی گلاب‌زاده، مصاحبه در مورد شب شیشه، تاریخ ۱۴۰۰/۵/۲۵ کرمان منزل شخصی

۲ نصرت کامیابی، مراسم نام‌گذاری اسم نوزاد ۱۴۰۰/۵/۱۲ کرمان منزل شخصی

خود را به سبب نام‌گذاری‌های نامناسب سرزنش کنند و از آنها گلایه داشته باشند. نام زیبا و معنی‌دار یکی از نعمت‌های بزرگی است که ظاهراً کوچک به نظر می‌رسد، اما غالباً در شکل‌گیری شخصیت کودک نقشی مهم دارد. نام‌هایی که در ذهن بچه، بزرگواری، کرامت، سخاوت و صفات نیکوی انسانی را تداعی می‌کنند، صاحب خود را متوجه این فضایل نگه می‌دارند و نام‌های سخیف و پیش‌پاافتاده معمولاً صاحب خود را گرفتار عقده حقارت و خودکم‌بینی می‌کنند. بر اساس بررسی‌های انجام شده در سطح دنیا نام افراد نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی افراد دارد. در اغلب کشورها و حتی در میان اقوام و گروه‌های مختلف که از نظر دین، مذهب یا قومی با هم متفاوت هستند، انتخاب نام کودک تازه متولد شده در خانواده مستلزم برگزاری آیین‌ها و مراسم و تشریفاتی است که در تاریخ آنها ریشه دارد. از زمان تولد کودک^۱، مراسم متعددی با عناوین و آیین‌های خاص برگزار می‌شود که مراسم نام‌گذاری یکی از آنها است.

در کرمان مراسم نام‌گذاری به این صورت برگزار می‌شود که بعد از سونوگرافی تعیین جنسیت، اگر نوزاد دختر باشد، نام دخترانه و اگر هم پسر باشد، نامی پسرانه برایش انتخاب می‌شود. والدین نامی را بر اساس نام خودشان یا بر اساس اسامی پیشوایان دینی، مناسبت‌های مذهبی، ادبی، نجومی و فصلی انتخاب می‌کنند. نام‌گذاری در شب شیشه انجام می‌شود. در این شب از همه اعضای خانواده، اقوام، دوستان و آشنایان دعوت می‌شود در مراسم نام‌گذاری حاضر شوند. والدین چند نام را انتخاب می‌کنند و در وسط قرآن قرار می‌دهند و یکی از بزرگان (پدر بزرگ یا مادر بزرگ) قرآن را باز می‌کند و یک نام را برمی‌دارد. چنانچه نامی دو دفعه تکرار شود، آن نام را برای فرزند انتخاب می‌کنند و اگر پدر و مادر آن نام را نپذیرفتند، نام دومی برای فرزندشان انتخاب می‌کنند (در گذشته بعضی از خانواده‌های کرمانی تا سه روز بعد از تولد که از سلامتی نوزاد مطمئن می‌شدند، نام او را انتخاب می‌کردند) یا اگر نوزاد در روز تولد یکی از ائمه به دنیا می‌آمد، نام آن ائمه معصوم را بر روی فرزند خود قرار می‌دادند و آن را مایه برکت خانواده می‌دانستند. آن‌ها با این اعتقاد نام ائمه را می‌گذارند که در روز قیامت مورد شفاعت امام معصوم قرار گیرند. بعضی از خانواده‌ها معتقد هستند که نام نوزاد متولد شده باید با نام پدر یا نام فرزندان دیگر هم‌آوایی و هم‌معنایی داشته باشد. برخی اعتقاد دارند که نام فرزند پسر باید نام

۱ اشرف بذارفشانی، مصاحبه درمورد مراسم نام‌گذاری اسم، ۱۴۰۰/۵/۱۷ کرمان منزل شخصی

پدربزرگ پدری وی باشد تا نام جد و آباء نوزاد حفظ شود. به طور کلی در هر جامعه‌ای و در مقیاس کوچک‌تر در میان هر خانواده، نام‌های انتخابی برای هر فرد می‌تواند نشان‌دهنده فرهنگ و اعتقادات و باورهای آن‌ها باشد. در واقع نام‌گذاری نمادی از باورهای افراد است.

تصویر (۶): برداشتن نام نوزاد از وسط قرآن

تصویر (۷): حضور مهمانان در مراسم نام‌گذاری

مراسم دندون سری^۱

مراسم دندون سری در شهر کرمان به این صورت انجام می‌شود: زمانی که نوزاد به سن ۶ تا ۸ ماهگی یا بیشتر می‌رسد، به محض رؤیت اولین دندان، برای او مراسمی برگزار می‌کنند. چون اکثر بچه‌ها در این دوره درد زیادی را تحمل می‌کنند، مدام در حال گریه هستند. به همین دلیل مراسمی به نام آس دندونی برگزار می‌کنند تا دندان‌هایشان سبک و راحت در بیاید. برای دعوت به این مراسم، مادر فرزند، اقوام و آشنایان (که بیشتر در این مراسم خانم‌ها شرکت می‌کنند) را دعوت می‌کند. این مراسم از عصر شروع می‌شود و تا ساعت ۹ الی ۱۰ شب ادامه دارد.

۱ مراسم دندان سری، نیره هوش آوری، تاریخ ۱۴۰۰/۵/۲۷ کرمان منزل شخصی

شیوه درست کردن آتش دندونی

شب قبل از مراسم حبوباتی که برای تهیه این آتش لازم است، خیسانده می‌شود تا این مواد نرم شود. مواد لازم برای تهیه این آتش شامل قلم گوساله، نخود، لوبیا چیتی، عدس، برنج، لوبیا سفید، گندم خرده شده (بلغور)، نمک، زردچوبه، سیر داغ، نعناع داغ و مقدار کمی کشک است. طرز تهیه آتش هم به این صورت است: حبوبات را از شب قبل خیس می‌کنند و چند بار باید آب آن را عوض کنند. سپس نخود و لوبیا را با هم می‌پزند. لوبیاچیتی و لوبیا سفید را جداگانه و با هم می‌پزند. بقیه مواد نیز با هم پخته می‌شود. در نهایت آب قلم یا آب گوشت پخته شده را به حبوبات اضافه می‌کنند. بعضی در این آتش کمی سبزی می‌ریزند. بعد هم با سیر داغ و نعناع داغ و کشک روی آن را تزئین می‌کنند.

نحوه برگزاری مراسم آتش دندون سری^۱

اقوام و آشنایان عصر به خانه نوزاد می‌روند و هر کدام با خود کادوئی برای نوزاد می‌برند. این مراسم همراه با رقص و پایکوبی شروع می‌شود تا زمانی که آتش دندونی برای میل کردن آماده شود. آتش را با تزئین به شکل دندان بر سر سفره می‌گذارند. آشنایان نزدیک به صاحب مجلس، در پهن کردن سفره و چیدن آن کمک می‌کنند و از این آتش برای همسایگان هم می‌برند و رسم این است که همسایگان جای آتش داخل ظرف نبات یا هل می‌گذارند (در قدیم به جای نبات و هل سنگ می‌گذاشتند که دندان نوزاد مانند سنگ محکم باشد). بعد از خوردن آتش و میوه، مهمان‌ها از مادر بچه برای برگزاری این مراسم تشکر و برای نوزاد طول عمر و دندان‌های سالم و محکم آرزو می‌کنند.

مراسم عقیقه^۲

یکی از سنت‌های مذهبی گذشته که در خانواده‌های کرمانی انجام می‌شد، سنت عقیقه است. عقیقه در لغت به معنی تراشیدن و جمع کردن موی سر نوزاد است و به طور کلی به آداب و رسومی گفته می‌شود که برای سلامتی نوزاد خانواده انجام می‌شود تا از گزند حوادث و بلاها در امان بماند. در کرمان، برای نوزاد تا دو سالگی یا بیشتر (به ویژه برای فرزند پسر یا تک‌فرزند

۱ فیروزه هوش آوری، مراسم دندان سری تاریخ ۱۴۰۰/۵/۲۹ کرمان منزل شخصی

۲ فاطمه پاکاری، مراسم عقیقه ۱۴۰۰/۶/۳- کرمان منزل شخصی

خودشان چه پسر و چه دختر) گوسفندی را عقیده می‌کنند. بعضی‌ها پول گوسفند را به انصار الرسول می‌دهند و آن‌ها خودشان این کار را انجام می‌دهند. یعنی دعا را در هنگام کشتن گوسفند می‌خوانند (خدایا این عقیده از طرف فلانی است برای کودکش، نام فرزند را می‌برند؛ خدایا آن را وسیله حفظ وی فرما) سپس گوشت آن را به فقرا و ایتام می‌دهند.

اما مراسم عقیده در منزل به این صورت انجام می‌شود که پدر نوزاد عصر روز ششم یا صبح روز برگزاری مراسم عقیده گوسفندی را خریداری می‌کند. گوسفند عقیده باید از هر نظر سالم باشد. آسیب‌دیده، لاغر، لنگ و کور نباشد. باید شاخ‌ها و گوش‌های سالم و سن و سالی بیش از ۶ ماه داشته باشد. پیش از ذبح گوسفند توسط قصاب، یکی از بزرگان خانواده، سادات یا روحانیون دعای مخصوص عقیده را می‌خواند و با طلب فاتحه این مراسم پایان می‌یابد.

تصویر (۸): خواندن دعای مخصوص برای گوسفند عقیده^۱

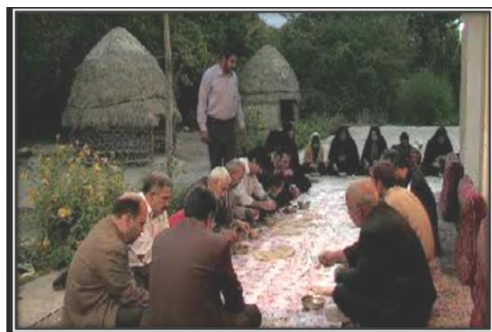
سپس گوسفند ذبح و مراحل جدا کردن پوست از گوشت و گوشت از مفاصل یا بندها انجام می‌شود. استخوان‌های گوسفند عقیده پیش از پختن نباید شکسته شود، بلکه باید فقط از مفاصل جدا گردد. زیرا معتقدند اگر استخوان‌ها آسیب ببیند کودک دچار صدمه می‌شود. همچنین معتقدند در آن دنیا کودک بر این گوسفند سوار می‌شود و از پل صراط عبور می‌کند. بعضی‌ها به جای تهیه غذا، گوشت قربانی را بدون جدا کردن استخوان‌ها در بین مردم تقسیم می‌کنند. برگزاری مراسم عقیده پیش از هر چیز تجلی وفا و همدلی و همکاری صمیمانه دوستان و آشنایان است که به این بهانه گرد هم آمده‌اند و هر کسی به فراخور حال برای باشکوه برگزار شدن این سنت بازمانده از نیاکان تلاش می‌کند. همه با مهربانی و صمیمیت دست پیش می‌برند.

۱ نصرت کامیابی، مراسم عقیده تاریخ ۱۴۰۰/۶/۶ کرمان منزل شخصی

در کنار برگزاری این مراسم نان خانگی و معطر نیز پخته می‌شود. نان خانگی^۱ که با داروهای گیاهی مانند گل خشت و سیاه دانه تزیین می‌شود. خمیر نان به شیوه‌ای خاص پهن و سپس بر دیواره تنور زده می‌شود. زنان خانواده پخت نان را انجام می‌دهند. مردان نیز وظیفه پخت آبگوشت عقیقه را بر عهده دارند. در طول زمان برگزاری هر یک از این مراسم، افراد با زمزمه صلوات بر تبرک مراسم می‌افزایند. در این میان پدر و مادر نوزاد حق خوردن آبگوشت عقیقه را ندارند و کراهت خوردن گوشت عقیقه برای مادر طفل بسیار بیشتر است، حتی پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها اصلاً از گوشت عقیقه نمی‌خورند.

تصویر (۹): پختن آبگوشت عقیقه

تصویر (۱۰): مهمانان در حال خوردن آبگوشت عقیقه

۱ صدیقه نامجو، مصاحبه در مورد عقیقه تاریخ ۱۴۰۰/۶/۹ کرمان منزل شخص

مراسم ختنه‌سوران

والدین دارای فرزند پسر بر اساس حکم شریعت اسلام باید از مرحله‌ای دیگر یعنی مراسم ختنه کردن نوزاد بگذرند. در کرمان نوزاد پسر بعد از سه روز در بیمارستان ختنه می‌شود. برخی از خانواده‌ها نوزاد پسرشان را در روزی ختنه می‌کنند که مصادف با مراسم شب شیشه است. البته در گذشته‌های دور پسران را در سنین ۱۰ تا ۱۲ سالگی ختنه می‌کردند. چون معتقد بودند که نوزاد هنوز نحیف و ضعیف است. به همین دلیل اجازه می‌دادند فرزندشان بزرگ‌تر شود، سپس او را ختنه و مراسم خاصی را برگزار می‌کردند. به جای پزشک، دلاکی باتجربه ختنه را انجام می‌داد. مراسم ختنه‌سوران به این صورت برگزار می‌شد که از چند روز قبل از ختنه کردن فرزند پسر، اقوام و آشنایان را برای شرکت در این مراسم دعوت می‌کردند.^۱ در روز ختنه، پدر، کودک را به حمام می‌برد و سپس کودک را به اتاق از قبل آماده شده می‌برد و دلاک^۲ می‌آمد و آماده کار می‌شد. اقوام درجه یک کودک نیز اسپند در آتش می‌ریختند و شادی می‌کردند. دلاک در کنار کودک می‌نشست و سعی می‌کرد تیغ دلاکی خود را از نظر کودک پنهان کند. وسایل و ابزار کارش عبارت بود از نی، تیغ و پنبه سوخته‌شده. دلاک وسط نی را شکاف می‌داد و سعی می‌کرد کودک را با بیان محبت‌آمیز و وعده‌های شیرین آرام کند.

زمانی که دلاک مشغول کار می‌شد، صدای نواختن موسیقی بالا می‌گرفت تا مانع رسیدن فریادهای کودک به گوش مادر شود. زمانی که کار دلاک تمام می‌شد، والدین کودک پول و مقداری شیرینی به وی تعارف می‌کردند. اقوام و آشنایانی که به مجلس ختنه‌سوران می‌آمدند با خود هدایایی می‌آوردند و صاحب خانه از مهمان‌ها پذیرایی می‌کرد. در این مراسم رسم این بود که با شام و شیرینی از مهمان‌ها پذیرایی کنند. همچنین در این مراسم به رقص و پایکوبی می‌پرداختند. در گذشته اگر در خانه‌ای دو پسرشان را با هم ختنه می‌کردند، برای جلوگیری از حادثه ناگوار، خروس یا مرغی را می‌کشتند و صدقه می‌دادند و معتقد بودند که هر دویی با سه کامل می‌شود.

۱ فاطمه پاکاری، صاحبه در مورد ختنه سوران تاریخ ۱۴۰۰/۶/۵ کرمان منزل شخصی

۲ دلاک عنوانی بود برای شخصی که عمل ختنه را انجام می‌داد و ممکن بود علاوه بر این کار کارگر حمام نیز باشد.

نتیجه‌گیری

آئین‌های گذار اصطلاحی برای گذشتن و درآمدن از یک مرحله به مرحله‌ای دیگر از حیات زیستی و فرهنگی است که با آئین‌ها و مراسمی مخصوص به خود همراه می‌شود و تشخیصی متفاوت حاصل می‌کند. مهم‌ترین رویدادهای زندگی انسان شامل سه مرحله اصلی است: تولد، ازدواج، مرگ (توسلی، ۱۳۹۵: ۷) که در این تحقیق، مرحله تولد در شهر کرمان بررسی شده است. با بررسی فرهنگ عامه مردم کرمان و آئین‌های مرتبط با تولد، می‌توان بیان کرد که آئین‌های گذر کودکان در کرمان از اهمیت بسیاری برخوردار است. اغلب آئین‌هایی که امروزه در شهر کرمان دیده می‌شود، در آداب و رسوم و سنت‌ها و اعتقادات مذهبی مردم کرمان ریشه دارد. در این میان برخی از آئین‌های مرتبط با دوره‌های گذر همچنان با قوت بیشتری برگزار می‌شوند و برخی دیگر تا حدودی رنگ باخته‌اند. از میان دوره‌های گذار، آنچه در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته، آئین‌های مرتبط با تولد است. در برگزاری آئین‌های مرحله تولد، نام‌گذاری، عقیقه، آش دندونی، مراسم شب شش و... شرح داده شد و مشخص گردید که با وجود تحولات بسیار در زندگی اجتماعی افراد، این آئین‌ها با اندکی تفاوت در نحوه برگزاری مراسم، هنوز به قوت خود وجود دارند. این مناسک و آداب و رسوم، طی نسل‌ها در شهر کرمان تطور و اشاعه یافته و به طور شفاهی از نسلی به نسل دیگر منتقل و در طی زمان، دچار تطور و تغییر شده‌اند. این آئین‌ها برای مردم‌شناسی بسیار اهمیت دارد. اینکه چگونه باورها رشد کرده، تحول و تطور یافته، اشاعه یافته‌اند و سرانجام ادامه می‌یابند. اما در جهان کنونی، به دلیل رشد فزاینده فناوری و ارتباطات، برخی از این آئین‌ها در نوع برگزاری دچار تغییراتی شده‌اند. آنچه در این مورد اهمیت دارد، آن است که زنان در شهر کرمان در برگزاری این مراسم و مناسک نقش پررنگ‌تری دارند. به عنوان مثال در آئین تولد از زمان زایمان و حتی قبل از آن در چله‌بری، مراسم شب شیشه، مراسم حمام رفتن، مراسم پخت آش دندونی و... زنان بازیگران اصلی این آئین هستند و مردان در بهترین حالت نقش‌های تدارکاتی را ایفا می‌کنند.

منابع

- ادیبی، حسین، انصاری، عبدالمعبود (۱۳۹۱). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. تهران: دانژه
اسدیان، محمد (۱۳۹۹). *آیین‌های گذر در ایران*. تهران: روشنایی
الیاده، میرچا (۱۳۹۹). *مقدس و نامقدس*. ترجمه نصرالله زنگوئی. تهران: سروش

- امیر قاسمی، مینو، حاجیلو، فتانه (۱۳۹۰). نشانه‌شناسی مناسک گذر. تبریز: ستوده
- بشرا، محمد، طاهری، طاهر (۱۳۸۹). آئین‌های گذر در گیلان. رشت: فرهنگ ایلیا
- توسلی، محمدمهدی (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی آئین‌های گذر در ایران و هند، مطالعهٔ موردی: تولد و مرگ. فصلنامهٔ مطالعات شبه‌قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان. ۷(۲۸): ۲۴-۷
- داگلاس، مری (۱۴۰۰). پاک‌ی و خطر. ترجمهٔ لیلا اردبیلی. تهران: لوگوس
- سعیدی، محمدحسن (۱۳۸۹). رسم ختان. نامهٔ انسان‌شناسی. ۱۳
- فریزر، جیمز (۱۳۹۹). شاخهٔ زرین (پژوهشی در جادو و دین). ترجمهٔ کاظم فیروزمند. تهران: آگاه
- فکوهی، ناصر (۱۳۹۸). تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی. تهران: نی
- علیزاده، حمید، عشایری، طاها (۱۳۹۹). آئین‌های زایش در فرهنگ و ادبیات عامه استان بوشهر. دو- ماهنامهٔ فرهنگ و ادبیات عامه. ۸(۱۳)
- مهدوی‌زاده، اولیاء (۱۳۹۵). تحلیل و بررسی مردم‌شناختی آئین‌های گذار (تولد، ازدواج، طلاق، مرگ): مورد مطالعه (روستای النگ از توابع شهرستان کردکوی استان گلستان). پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد رشتهٔ مردم‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی

Reichelt. H. (1968). **Avesta Reader; Texts, Notes, Glossary and Index.** Berlin

Tylor. E.B. (1920). **Primitive Culture.** New York: J. P. Putnam's Sons